

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 38-ik szám tartalomjegyzéke: viharsarok (kassák lajos) • a kétségbeesett élet (gró lajos) • moszkvai írókongresszus (farkas ödön) • két asszony (murányi kovács endre) • napjaink átértékelése VII. (kassák lajos) • a földgömb (vajda jános) • a marxizmus szellemtörténeti helye, lényege és hiányosságai (hort dezső) • az óriási földeken (s. pataki istván) • zenegép és gépzene (justus györgy) • az olasz futurizmus válságához (vajda jános) • rajz (székely kovács olga)

1934 október VI évfolyam 38 szám

Viharsarok

(A pécsi bányászoknak)

*Ó, költő, te már csak arra vagy jó, hogy sirj,
szakadjanak könnyeid, éles nyelved kerepelje a fájdalmat,
amely örök, fekete iszappal önti el a világot
és látjuk az ég könnyörületes csillagai is kihunytak
sülyedő hajónk fölött.*

*Városok perifériáin, a szegénység dsungeleiben élünk
apák és fiuk, szívükben az idő töviseivel,
anyák, lányaik élő, fiatal koszorujában
hervadtan, kötényük alá dugott kezekkel vesztegelnek
rongyainkon átjárnak a szelek, kéményeink megfulladtak a novemberi
ködben.*

*Ó, költő, sirj hát, csillanjanak ránk könnyeid
halljuk a dalt, mely egykor a varázsló fuvolájából hangzott
mely nem is dal, hanem sugárzó fényesség volt
s a gyerekek elmentek utána a gonosz szülők városából.*

*Sirj hát, költő
zokogj, de ne úgy, mint a halottsirató koldusok
de úgy, mint a hegyekből szakadó vizek, mint a tengerek hullámverése
felhőcsordákat, kidöntött fákat és kemény sziklaköveket sodorjanak
könnyeid,
tisztítsd meg utainkat és kiálts helyettünk a süket ég alatt
ne úgy, mint a varázsló, ki mesebeli fuvolán játszott
de úgy, ahogyan a seregek előtt trombitálnak, ahogyan a viharok
ordítanak
kiálts, hogy meginduljanak tétova lábaink.*

*Fiatalok és erősek voltunk, most gyöngék és öregek vagyunk
anyánk gyönyörűséggel szült bennünket a világra
a virágszál is gyönyörű volt, amit első szerelmesünktől kaptunk
de mindez már túl van az emberemlékezet határán
s ki emlékszik ránk a társak közül, akikkel együtt indultunk
hiába intünk a távozó rokon felé
börtönben élünk és a falak átláthatatlanok körülöttünk.*

*Ó, költő, te is már csak arra vagy jó, hogy sirj
sirj hát, testvér, de ne úgy, mint a halottsirató koldusok
de úgy, mint a tavaszi viharok
felhőcsordákat, kidöntött fákat és éles sziklaköveket sodorjanak
könnyeid.*

Kassák Lajos

A Dunagőzhajózási Társaság pécsi bányájában sztrájkba léptek a bányászok. Ezer ember eltorlaszolta magát a tárnákban és bérkövetése alátámasztására éhségstrájkot kezdett száz és száz méterre a föld alatt. Több, mint négy napig éltek a legyengült bányászok a fülledt mélységben. És az utolsó órákban már azzal fenyegetőztek, hogy leállítják a ventilátorokat és a szivattyukat, hogy víz alá kerüljön az egész bánya és ezzel elpusztuljanak ők is. Utolsó üzenetet küldtek a világnak és ebben megrendelték vörös koporsóikat. Készültek a halálra. Aztán hirtelen végeszakadt a sztrájknak. A bányászok ígéretnek hatása alatt feljöttek a föld alól, erőtlenül az ágyukba dőltek, ittak egy forró kávét és másnap folytatták munkájukat úgy, mint évek, évtizedek óta, napról napra.

Az eset a maga meztelen tényszerűségében is megdöbbentő. Ehhez hasonló tragikus jelenség nemcsak Magyarországon, hanem sehol a világon nem fordult elő.

Voltidő, amikor a régi Oroszországban a nihilista forradalmárok egy csoportja öngyilkossággal demonstrált a cári zsarnokság ellen. De a munkásságtól, még a cári Oroszországban is távol állott ez az öncsonkító, vallásos szektarianizmusban gyökerező módszer. A munkások mindig a fennálló rendszeren akartak változtatni és sohasem önmagukat meggyilkolni. S hogy most, hosszú évtizedek egészen másirányú küzdelmei után akad egy munkáscsoport, amely a gazdasági küzdelemben az önmagát pusztító éhségstrájk fegyveréhez nyúl, tipikusan mutatja, milyen nagyméretű elváltozások vannak jelen, nemcsak gazdasági és társadalmi viszonylatokban, hanem a mai emberben is. A pécsi bányászok éhségstrájkja csak külső formájában egyedülálló, belső lényegében teljesen korszerű jelenség.

A hírek szerint az éhségstrájk spontán elhatározásból született meg. A spontaneitás bizonyos cselekményeknek revolúciós jellegű, nemvárt és elnemhatározott kitörése. De ennek a hirtelen kitörésnek éppen úgy megvan az evolúciós szakasza, mint minden más forradalmi jelenségnek. Az emberekben, akár tudatosan, akár öntudatlanul, hosszú ideig gyűlnek fel azok a motivumok, amelyek végül is spontán cselekedetekhez vezetnek. Az elmúlt években gyakran találkoztunk ilyen megnyilatkozásokkal és ha ezeket analizáljuk, két megállapításhoz jutunk. Az egyik az, hogy a spontán elhatározásoknak minden esetben tisztán érzelmi karakterük van, a másik pedig az, hogy ezt az érzelmi talajból kiinduló cselekvést a kétségbeesés fűti. A pécsi éhségstrájk alapmotívuma is ez a kétségbeesés volt és ezért az sem lényeges, hogy a sztrájknak ezt a formáját talán előre megbeszélték.

A kétségbeesés nagy társadalom- és életformáló tényező lehet. De csak akkor, ha tudatos erők kormányozzák, illetve irányítják. Ebben az esetben a kétségbeesés társadalmi és emberi szempontból pozitívan aktív cselekedetekben mutatkozik meg. Ez történt az orosz forradalomban. Amennyiben azonban ezek a kormányzó, irányító erők hiányoznak, a kétségbeesés nem alakul át formáló aktivitássá, hanem megmarad a

maga érzelmi keretein belül. Nem a külvilágra, hanem csak magára az emberre hat vissza és az erőpróbája, mint az öngyilkosoké, negatív lesz.

A modern lélektani kutatások már számtalan esetben kimutatták, hogy az emberi érzelmek összetettek. Minden érzelem egész sor megelőző érzelemnek az eredménye. Így a kétségbeesés is egy másik érzetből, a bizonytalanságérzetből alakul ki. A bizonytalanságérzet fájdó és kínzó érzet. Nem hagyja nyugton az embert, aki állandó harcokat vív, hogy ezt a bántó érzést, akár tudatosan, akár öntudatlanul legyőzze, megsemmisítse. A történelem során a proletáriátusban alakult ki a leg-erőteljesebben a bizonytalanságérzet. A szocializmus a proletáriátus részére azt a tudatos realitást jelentette, amelyben bizonytalanságérzete feloldódik, kétségbeesése tudatosodik és a rendszer megváltoztatására irányuló aktivitássá alakul.

A mai társadalmi forrongásokban a bizonytalanságérzet minden eddigi korszakot felülmúlva elmélyült és általánossá vált. Hatása alól a munkásság ma sem vonhatta ki magát. Sőt a gazdasági rendszer váltságával együtt ő is válságba került, amit az jellemez, hogy a tudatos erők helyett, az érzelmi, különösen a kétségbeesés és a bizonytalanságérzet lépett előtérbe. A szocialista ideológia összekuszálódott, tisztázatlan. Holott a szocialista ideológia jelentette azt a tudatosságot, amely az érzelmi behatásokra életviszonyai miatt különösen érzékenyen reagáló munkásságot az emberi élet fejlődésvonalaiba állította.

De az öntudat relatív. Mindig az adott társadalmi-gazdasági jelenségekhez kell viszonyítani. Ami tegnap esetleg még az öntudat legmagasabb fokát jelentette, ma a változott körülményekhez viszonyítva már túlhaladott lehet. A munkásság az emberi öntudattól eljutott az osztályöntudatig, de ezt az osztályöntudatot az általánossá vált társadalmi válságban nem volt képes kiszélesíteni. Nem tudta az adott viszonyok között alkalmazni. A munkásság öntudatban lemaradt a kor valóságos mozgó erőtől. A kiszélesedett társadalmi tudat átfogó erő, amely az osztálytudatnak az élet minden területére való kisugárzását jelenthette volna. Mert a tudat sokkal inkább függetlenítheti magát az események pillanatnyi behatásaitól, mint az érzelem. Ezért tud felülemelkedni az eseményeken és ezért képes irányítani azokat. Az események elsősorban érzelmileg hatnak. Közvetlenül így veszünk tudomást róluk. De különösen erős ez a közvetlen érzelmi hatás ma. A kapitalizmus forrongó időszaka minden eddigi szilárdnak vélt alapot (így minden ideológiai alapot is) megrendített. Ezzel a veszedelemmel szemben a proletáriátus nem képes védekezni, mert sem korszerű szocialista kultúrában, sem korszerű társadalmi tudata megerősítésében nem készítették elő ezekre az időkre. De ki is hitt ezekben? Az utolsó tizenöt évben kialakult szocialista felfogás annyira agonizálónak és olyan tehetetlenül vergődőnek látta a válságban lévő kapitalizmust, amely úgy szólván a proletáriátus beavatkozása nélkül is hamarosan végelgyengülésben fog kimulni. Ma már látjuk, nem ez történt. Viszont látjuk azt is, hogy a kialakított szocialista öntudat és osztálytudat annyira absztrakt volt, annyira magán viselte a német metafizika „Unmenschlichkeit”-jét, hogy ez az adott esetben semmiféle ellentálló erőt nem jelent. A tudatnak így formált tükrében az ember nem, mint konkrétan

cselekvő, hús és vér élet, hanem csak mint fogalom szerepelt. Ez a tudat semmiesetre sem volt jó arra, hogy a változott időkben is irányító szerepet töltsön be. Így az egymást rohamosan követő eseményekben ez az elvont ideológia lassankint ugyanilyen elvont dogmatizmussá alakult át. Az érzelmileg teljesen szétesett proletariátus narkotikumává lett, szalmaszál, amelybe belekapaszkozhatik. Legalább addig, amíg az élet könnyörtelen valósága szét nem fújja ezeket az önmagukba szuggerált sematikus képzeteket.

Az események lépten-nyomon rácsafolnak erre az ideológiára. A munkásság észre sem veszi, hogy tudata és a valóság közötti ellentétben, mint fejlődik vissza emberi és ezzel osztályöntudata is. És nem marad más, mint a fojtogató kétségbeesés, amely tehetetlen ájultságba, vagy „spontán akciókba” kényszeríti. És ez így van akkor is, ha azt hiszi, hogy szocialista tudatossággal cselekszik. Nagyon könnyű felismerni aktivitása, tisztára érzelmi és ezért negatív jellegét. A pusztán érzelmi momentumok által hajtott cselekményt mindig önmaga tehetlensége sodorja, meggondolás, célirányosság nélküli vak kitörés ez, amely nem nézi, hová csap, mert csak belső feszültségek vezetődnek itt le, addig, míg az egész akció kimerülten össze nem omlik. Az ilyen tisztára érzelmi gyökerekből táplálkozó cselekvés játékszere, függvénye és nem irányító ura a helyzetnek s így érthető, hogy miért sikerül ma a keserűen lázongó és időnkint ezért nekilendülő szocialista akciókat könnyen letörni. Érthető tehát, hogy tanácstalanságában, tehetetlenségében miért fordul a munkásság önmaga ellen is, mint ez Pécsen történt.

Ilyen a proletariátus szelleme ma az egész világon és az embertelenül nyomorgó pécsi munkások az adott viszonyok között nem is tehettek másként. Nem is az a tragikus, hogy az éhségstrájkhoz nyúltak, hanem az, hogy ez az önesonkító gondolat a XX. század szervezett munkásában megszülethetett és tetté is válhatott.

Gró Lajos

Moszkvai írókongresszus

Pár héttel ezelőtt fejeződött be a moszkvai írókongresszus. Az európai lapok hozzánk is elhozták a tárgyalások hírét, de a közölt anyagban a politikai rész annyira kihangsúlyozott, hogy nem világos előttünk, mik voltak részleteiben azok az írói problémák, amelyek az egybegyűlteket foglalkoztatták. Tudjuk, hogy beszéltek a formáról, kompozícióról, témaválasztásról, de hogy pontosan mit mondtak ezekről az elsőrendűen fontos szakmai kérdésekről, azt a tudósítások elhallgatják, pedig azt hisszük, hogy ez az írói kongresszus több volt és több is akart lenni, mint politikai agitáció.

„Az egykori nemesi club — jelenleg a szakszervezetek háza — fehér oszlopcsarnokában tartották meg a kongresszust. Tíz esztendővel ezelőtt innen temették el Lenint, itt tüzték fel néhány évvel ezelőtt Klara Zetkin mellé a Szovjetunió legmagasabb kitüntetését és itt ítélték az ipari per több vádlottja felett.” A terem homlokzatán Lenin képe mellett ott függ Sztalin és Gorkij óriási portréja is és az elnöki emelvény kö-

munka

zépén Gorkij előtt azok a virágok és ajándékok hevernek, amelyeket távoli vidékek parasztjai, munkásai és pionirjai hoztak. A delegátusok és vendégek ezrei zsúfolódtak a teremben. A külföldieken kívül ott voltak az orosz falvak és távoli nemzetiségek költői is, akiknek létezéséről eddig nem igen hallottunk. Impozáns látvány lehetett ez a gyülekezet és érthető Malraux meghökkenése, aki a terembe lépve, így kiáltott fel:

— Et tout ça écrit? és ezek itt mind írnak?

Igen, ezek itt mind írnak. Kezdők és mesterek, nyugati nagyvárosok kulturált írói és kelet primitív népénekesei. Egykori csavargók, hajléktalan gyermekek vagy polgári ivadékok, örmények és volgamenti németek, tatárok és üzbékek, franciák és amerikaiak. Lírikusok, regény- és drámaírók. Beszéltek az irodalom és író problémájáról, az író és a társadalom egymáshoz való viszonyáról. Apró műhelytitkokat árultak el és önmagukról beszéltek. Soha nem voltak időszerűbbek ezek a kérdések, mint épen most és itt volna az ideje annak is, hogy végre felelős helyről komoly formában kifejezésre juttassák a szocialista író szerepét és feladatát.

„A szocialista építésnek szüksége van bányamérnökökre — mondta Sztalin — építész és elektromérnökökre; mindezek hasznosak a számunkra, szükségünk van olyan technikusokra, akik martinkemencéket konstruálnak, akik automobilonkat és traktorokat terveznek. De nem kevésbé van szükségünk az olyan mérnökökre is, akik értenek az emberi lélek megépítéséhez. Önök írók olyan mérnökök, akik az emberi lelket konstruálják.” Igen, a szocializmusnak szüksége van az írókra, ugyanúgy, ahogy szüksége van a mérnökökre vagy orvosokra, általában, ahogyan szüksége van azokra a szakemberekre, akik az emberi fejlődés szolgálatában állnak. De még nagyobb szüksége van a tudatos szocialista szakemberekre és kiváló művészekre, akik alakító hatást gyakorolnak a proletáriátus mindennapi életformáira, előbbre vivén az emberi szellemet is.

Kétségtelen, hogy a kongresszus hangot adott ennek a felismerésnek. Radek testvéri jobbot nyújtott minden írónak „bármilyen messze is legyenek még tőlünk, hacsak azt az akaratot látjuk bennük, hogy a munkásosztálynak segíteni kívánnak és a Szovjetunió mellé állnak. Azt mondjuk nekik: a legnagyobb segítség, amit adhattok, hogy odaálltok országotok proletáriátusa mellé és együtt harcoltok minden olyan veszedelem ellen, amely elkergette szeméitekből az álmotokat és elrabolta esztétikai nyugalmatokat.” Ámde ez a kívülállóknak szól és nem beszél a szocialista író égető problémáiról és gyötrődéseiről. Nem egyéb ez hatásos szónoklatnál, amely az írók segítségével igyekszik szellemi téren is bekapcsolni a Szovjetuniót a nemzetek nagy közösségébe, ami politikai és gazdasági téren már megtörtént.

De merre keressem én, a fiatal generáció tagja — aki ezeket a sorokat írom — a szocialista író feladatát, ki hol mutat irányt nekem az öregek közül és ki segít át a kezdet nehézségein? Tudom ezekre a kérdésekre senki sem fog feleletet adni és ha valaha úgy fogom érezni, hogy feleletet találtam kérdéseimre, rá fogok jönni, hogy amire ma azt hittem, hogy megtaláltam, holnap eltűnik. De mégis örülnék, ha látnám, hogy gyötrődéseinken keresztül közelebb jutottunk valami olyanhoz, ami

elindít bennünket új eredmények felé. Mi lenne hát a szocialista író feladata?

1111

„Pártunknak azok a tagjai — mondta Gorkij — akik irodalommal foglalkoznak, nem elégedhetnek meg a párt ideológiájának tanításával, hanem aktivitásukkal arra kell törekedniök, hogy felmutassanak egy bizonyos respektált erkölcsi erőt. Ez az erkölcsi erő be fogja vezetni az írók körébe a kollektív felelősség érzését minden olyan eseményért, amely irodalmi körökben történik. A szovjet irodalomnak olyan kollektív együttest kell képezni — természetesen különböző tehetségek teljes megőrzésével —, amely legyőzhetetlen eszköze a szocialista civilizációnak. Jól értsük meg! Nem arról van szó, hogy korlátozzuk az egyéni alkotó erőt, ellenkezőleg: a legszélesebb fejlődési lehetőséget akarjuk megnyitni az egyén számára.”

Egészen más ízűek ezek a mondatok, mint amiket a szocialista író feladatáról eddig uton-útfélen hallottunk. Az írói felelősség kérdése okvetlenül első sorban jön számításba. Hogyan adhat az író magából valamit, ha nincs mértéke a „hogyanra” és a „mire”, hogyan formálhatná az emberi lelket, ha nem találta meg azt a bizonyos „respektált erkölcsi erőt”. De azért ezeken a mondatokon is meglátszik a szónoki máz csillogása és én, aki valaha talán szakember leszek az írók között vagy az akarok lenni, túljutván önmagam felelősségének kérdésén, — amely nélkül szerintem nincs elindulás, — tovább akarok jutni és már most is többet szeretnék kapni.

Bucharin felemeli szavát az eddigi mozgalmi írások ellen és eredményeiket összehasonlítván Verhaeren költészetével, az utóbbi javára billenti a mérleget, azt mondván:

„Nálunk gyakran színes jelszavakat neveznek költészetnek. Kulturát, kulturát és még egyszer kulturát! Legfőbb ideje, felszámolni az eddigi bohémséggel. Nem szabad elfelejteni, hogy még az ú. n. könnyűek is — mint a mi nagy zsenink, Puskin — szorgalmas munkások voltak és koruk kulturájának csúcsán állottak. Értelmetlen volna minden költőtől azt kívánni, hogy kritikus és filozófus legyen, hiszen nem véletlen, hogy az emberek egy része filozófus lett, a másik része pedig költő. De ez semmiesetre sem jelenti azt, hogy lemondjunk arról a követelésről, amely a költőtől megköveteli a kultúra minden területén való képzettség fejlesztését.”

De bármennyire igazak Bucharin szavai és bármennyire el kellett azokat mondani, nekem mégis csak többet kell kapnom, mint ezeket az alapvető megállapításokat. Hiszen az mindnyájunk előtt kétségtelen, hogy kultúra nélkül nincs művészet.

Vajjon kihez forduljak? Ki az, aki többet adott a számomra ezen a kongresszuson, mint az eddigié, akik sok homályt oszlattak el, de nem beszéltek eléggé világosan a szakmai kérdésekről.

Az alábbiakban két író hozzászólását közlöm. Ilja Ehrenburg az új orosz, André Malraux pedig az új francia generáció tagja. Művésztük ismert és elismert s a kongresszuson elhangzott felszólalásuk érdekes szempontjaik és írói őszinteségük megnyilatkozása miatt komoly figyelmet érdemel.

munka

Ilja Ehrenburg:

A polgári író ma nagyszerű gyárral lehet összehasonlíthatni. A gyárnak nincsen nyersanyaga. A polgári írónak mindene megvan: hagyományok, szedőgépek, finom papír, — csak egy hiányzik nála: az ember.

... Hogy lehet Goethét és Göbbelst, Balzacot és Decobrárt összehasonlíthatni? Képzeltbeli világgal kell megelégednünk, csak érdekes és haszontalan jegyzetek egy könyv szélén. Az irodalom nem élhet kivételekből. A zseniális költőnek kell, hogy meglegyen a maga Iván Ivánovics Ivánovja. Ha a társadalom nem tud az írónak értékes anyagot szolgáltatni, akkor az irodalom patológikus esetek tanulmányává válik. André Gide, miközben a ködalakokkal benépesített ürességben vándorolt, eljutott a nyílt vallomásig. Egész sor olyan könyvet írt, melyhez az anyagot a törvényszéki orvostan szolgáltatta.

Mit csinálnak ennek a haldokló világnak az írói? Némelyik, mint például Proust, nem tudom hányadszor leltározza a halódó világot, mások találnak egy kicsinyke részletet, ami egyik kísértetet megkülönbözteti a másiktól és egész teremtő erejükkel ezt a kis részletet akarják ábrázolni. Ezt nevezik „individualizmus”-nak.

Nálunk sok minden hiányzik: mesterségbeli tudás és papír. De van valamink, amiről érdemes írni. Nekünk jutott az a ritka feladat, hogy olyan embereket ábrázoljunk, mint előttünk még senki. Országunk milliányi felépítői várják ezt tőlünk. És határainkon túl élő milliók is. Sem számok, sem ujságok nem helyettesíthetik a művészt. A mindenütt érezhető, de mégis nehezen meghatározható igazságot kell megmutatnunk, ami olyan, mint a valóságban a színtelen ég kékje.

Nagyszerű viszonyokat teremtettek nálunk a fiatal írók részére. Ez a mi büszkeségünk és higgyétek el, hogy nem akarok ez ellen tiltakozni.

Sok balsikerünket megmagyarázza nemcsak az ipari terminológia, hanem az ipari gyakorlat átvitele egy ettől elég távoli területre. A művészi teremtés nem hasonlít egy fémipari kombinát épületéhez. Számokat hallunk. Ennyi és ennyi írónk van és ezek ennyi és ennyi könyvet írtak. Öntöttvas súlyáról beszélhetünk így, de nem regényekről. A „Háború és Béke” csak egyetlen szám a statisztikában.

Szocialista társadalmunk támogatja a fiatal írók növekedését és fejlődését, nem úgy, mint a polgári társadalom. Az író azonban nem szükségleti cikk. Nincs olyan gép, amelyik alkalmas volna írók tömeggyártására. Az író munkáját nem szabad a szocialista építés tempójának mértékével mérni.

Nem magam miatt aggódom. Én olyan termékeny vagyok, akár egy nyúl, de a nőstényelefántnak azt a jogát védem, hogy tovább hordozza magzatát, mint a nősténynyúl.

Ha megkérdezik, miért ír Babel olyan keveset, Oljesa miért nem írt évek óta új regényt, miért nem jelenik meg már olyan régen új Pasternák-könyv, akkor úgy érzem, hogy nálunk nem mindenki érti a művészi munka lényegét. Vannak írók, akik lassan látnak és vannak, akik lassan írnak. Ez nem előny és nem hátrány, hanem tulajdonság és értelmetlen dolog az ilyen írókat semmirekellőknek, vagy terméketlenné vált művészeknek tekinteni.

Néhány szót szeretnék szólni a rohambrigád-munkáról. Természe-

tesen most nem ujságanyagra gondolok. Kollektív munkával nagyszerű dokumentáris értékű gyűjteményanyagot lehet teremteni. Napjainkban azonban mi lehet fontosabb az élő emberi dokumentumnál? Alig lehetne egy lírai költeményt, vagy egy regényt kollektív munkával megírni.

Hallom az ellenvetést: az író azelőtt individuális házimunkás volt, akit most egy kollektívnek kell felváltani. Ezt nem értem. Országunk minden élő írója ezer élő és eltéphetetlen szállal van a kollektívhez kötve. Sajátmagát éppenúgy nem tudja a kollektívből kiszakítani, mint a hőseit. Az egész világot és embereit mégis egyéni tapasztalatán keresztül mutatja meg. Minél gazdagabb és nagyobb az egyénisége, annál előbbek a hősei és annál monumentálisabb a kollektív, amit ábrázol. A művészi teremtés egyéni, pontosabban kifejezve, intim ügy. Meggyőződésem, hogy az irodalmi brigádok csak rövid jelenségként maradnak feljegyezve, irodalomtörténetünk ifjúkorában.

Társadalmunk mélyen demokratikus. A tegnapi pásztor ma mérnök. A széles tömegek kulturális nívója napról-napra emelkedik, de a tömeg korántsem egységes. Vannak írni-olvasni tanuló kollektív-parasztjaink és tudósaink, akikhez tanulnivaló európai és amerikai kollégáik ellátogathatnak. Érthető, hogy az irodalom is más-más rendeltetésű, lássuk például Majakovszkit és Pasternákot.

Most pedig rátérek a legnehezebb problémára: hogyan írjunk? Sokszor hallom, hogy miért nincs klasszikus szovjetregény, miért nem íródik meg az 1934. év „Háború és Békéje”. Ez a szemrehányás félreértésből ered. Országunk nagyon óvatosan kezeli a múlt kultúrörökségét. Nem vagyunk sem barbárok, sem söpredék. A fasiszták elégetik Heinét, a mi fiatal íróink azonban Tjucsevtől tanulnak, holott Tjucsev monarchista és cári cenzor volt.

A múlt század nagy költői tapasztalatokat hagytak ránk. Ezek a tapasztalatok még élettől melegek. Nálunk azonban tanulmányozás helyett utánozzák ezeket a tapasztalatokat. Így születnek az epigónok, így jelenhetnek meg regények és elbeszélések, melyek vakon másolják a régi naturalista regényeket és elbeszéléseket. Megjelennek traktorokról szóló versek, melyek gyanúsán hasonlítanak háborúelőtti románcokhoz. A formalizmus elleni harc szükségességének jelszava alatt gyakran a legreakcionáriusabb formáknak hódolnak. Joggal nevetünk a polgári esztéták olyan kijelentésein, hogy munkáikban nyoma sincs a politikai tartalomnak. Tudjuk, hogy a tartalom elleni tiltakozás szintén tartalom, ideológia és politika. Ha egyes kritikusaink tiltakoznak az új formák keresése ellen, úgy a formának ez a lekicsinylése nem más, mint bizonyos formának, sőt igen epigónszerű és mélyen polgári formának az igenlése.

A formakeresés minden művészet erejét igénybe veszi. Az építészet problémája nálunk semmiképp nincs megoldva. Építettek amerikai típusú házakat. Üzemi, vagy hivatali célokra megfeleltek, de ilyen házakban nehéz lakni. A munkás a lakóháztól sokkal több barátságosságot, egyéniséget és intimitást kíván és jogosan tiltakozik a bérkaszányaépületek ellen. Azt jelenti ez, hogy az új, nagy osztály építészeti stílusát csak egy újklasszikus portál, egy kis empire, kis barokk és kis szamoszkvoëcsje keveréke adhatja meg?

Nem kíséreljük meg sem a „Háború és Béke”, sem Balzac regényeinek lemásolását, bármilyen szépek is és bármilyen szenvedélyesen szeretjük is őket. A klasszikusok megállapodott életformákat és hősöket ábrázoltak. Mi az életet mozgásában ábrázoljuk. Regényünk hőseinek még nincsenek meg a végleges formái. Életünk oly gyorsan változik, hogy az író, aki nekiül egy regény megírásának, munkája végén észreveszi, hogy hősei közben már mások lettek. Éppen ezért, a mai regénynél alkalmazott klasszikus forma hamis beállításra és hamis megoldásra kényszeríti a szerzőt. Nem véletlen a riportázs és vázlat virágzása, a művész nagy érdeklődése az élő ember iránt, a gyorsírászerű feljegyzések, gyónások, jegyzőkönyvek és naplók megjelenése. Ezekben határozatlanul már jelentkezik a mai regény új formája. Gyakran csak firkálás az eredményünk. Sok balsiker az osztályrészünk, de azt hiszem becsületes uton járunk. Nem próbáljuk meg az új tartalmat már előregedett kész formákba kényszeríteni.

Írók még soha és sehol nem voltak a mienkhez hasonló helyzetben. Akárhová megyünk, üzembe, építkezésre, kollektív-parasztokhoz, bányába, mindenütt szeretettel és reménységgel fogadnak bennünket s mi már nem csak egyszerűen könyveket írunk, hanem könyveinkkel megváltoztatjuk az életet és ez hallatlanul megnöveli felelősségünket.

André Malraux:

Szólok hozzátok, mint ember az emberhez, mindarról ami bennünket összeköt és ami szétválaszt.

Pszichológiai szempontból nézve, a mi számunkra mi a szocialista civilizáció alapvető jellemvonása?

Ad feleletet erre a szovjetirodalom?

A külső tényekben igen.

Ethikában és pszichológiában nem.

Mert a bizalmat, amit mindenkinek megadtok, nem mindig előlegezitek az írónak...

Azok a delegációk, melyek ide eljöttek, ajándékkal hozták azt az emberi melegséget, azt a nagyszerű barátságot, amiből a ti irodalmatok táplálkozik, cserébe pedig csak egyet kérnek:

„Mutassatok meg nekünk mindent!”

Tudni kell ennek az okát.

Természetes, hogy meg kell mutatni az Uniót. Leltározni kell a töméntelen áldozatot, hősiességet és kitartást. De vigyázzatok elvtársak! Amerika bebizonyította, hogy a hatalmas civilizáció ábrázolása nem teremthet hatalmas irodalmat. Nagy korszakok fényképe még távolról sem jelent nagy irodalmat.

Egyik moszkvai gyárban megkérdeztem egy munkást, hogy miért olvas. „Olvasok, hogy élni tanuljak.” A kultúra mindig annyit jelent: tanulni. De elvtársak, hol tanultak azok, akik a mi tanítómestereink lettek? Tolsztojt olvassuk, de neki nem volt Tolsztoja, akitől tanulhatott. Amit ránk hagyott, azt sajátmagának kellett felfedeznie. Ha az író a lélek mérnöke, úgy ne feledjétek el, hogy a mérnök legmagasabb hivatása a feltalálás.

A művészet nem kapituláció, hanem győzelem. Min győzedelmeskedik? Az érzésen és az érzés kifejezésén. Mit kell legyűrnie? A tudatalant és a művész logikáját.

A marxizmus társadalmi tudat, a kultúra a pszichológia tudata.

A polgár azt mondta: egyén, a szocializmus így felel: ember. A szocializmus kulturális jelszava, melyet a legnagyobb individualista korokkal szemben állít: több tudatot. Ez az marxi jelszó, mely a „Német ideológia” első lapjától, a „Kapital” utolsó vázlatáig egységessé teszi Marx munkáit.

Soká tartana, ha meg akarnám mutatni, hogy az orosz regényírók számára mit jelent ez a tudat.

Talán azért szeretitek annyira klasszikusaitokat mert csodálatra méltók, de talán azért is, mert sokkal gazdagabb és ellentmondásokban dúsbabb képét adják a lélek életének, mint a szovjetorosz regények? Nem azért szeretitek Tolsztojt, mert lélektani szempontból gyakran aktuálisabb, mint sokan közületek?

A művészetben a pszichológia tagadása lehetetlen individualizmus-hoz vezet. Mert minden ember, akár akarja, akár nem, azon fáradozik, hogy elgondolja az életét, a pszichológia megtagadása pedig azt jelenti, hogy az, aki életét legjobban gondolta el, tapasztalatait nem közli, hanem megtartja magának.

Legjobban Maxim Gorkij művét csodáljátok. Nos, éppen az ő művészetének jellemvonása az a pszichológiai és költői leleplezés, amit én követelek. Költői leleplezésnek nevezem például azt, amikor Andrej Volkonszkij herceg, aki súlyos sebesülten fekszik az austerlitz csataterén, minden emberi fájdalom és izgalmon túl, vidámnak találja a felhőket.

Azok a munkás elvtársak, akik olvasóköreikben közelről figyelik az irodalmat, tíz év múlva olyan munkákban tudnak majd gyönyörködni, amit a csak technikai kulturáltságú társaik sohasem fognak szeretni. Azokat a munkákat vallják majd magukénak, amelyek lenyúlnak az ember lelkének legmélyébe. Gondoljatok azonban arra, hogy ezek az új művek éppenúgy megőrzik majd az Unió kultúrpresztizsét, mint ahogy megőrzik azt Majakovszki után Pasternák művei is.

Shakespeare egyidőben hallgatták fejedelmek és koldusok. Nyugaton az emberek ma csak azért gyűlnek össze, hogy Chaplin figurájá-vai keserűen gúnyoltassák magukat. Legjobb írók ma csak kísérteteknek, vagy még meg nem született embereknek írnak. Ti pedig itt, hasonlóak egymáshoz és egymástól mégis különbözőek, akár a homokszemek, új életre keltitek azt a civilizációt, mely Shakespeareket adott. Bármilyen szépek legyenek is a fényképek, nem szabad velük a civilizációnak ezt az újjászületését megakadályozni. A világ nem csak a saját képeteket várja, hanem annak is a képét, ami túlnő rajtatok.

*

Igy beszélt Ehrenburg és Malraux, Oroszország és Franciaország egy-egy irodalmi képviselője. Kétségek, kíváncsi nyugtalanságok és szigorú kritika csendült ki a szavaikból. Én ezekre a szavakra voltam kíváncsi s ha nem is elégitettek ki maradék nélkül, hiszem, hogy kiérthető belőlük jövőnk biztosítéka.

Farkas Ödön

munka

Két asszony

Két asszony találkozott az uccán. Mindkettő járásában volt valami látható hajladozás, mely a matrózok járásának emlékével a tengereket idézte. Holott mind a ketten ide voltak szegezve a földhöz s még csak nem is látta egyikök sem a tengert. És a végtelenséghez kapcsolódtak mégis, mind a ketten. Gyereket hordtak a szívük alatt.

Az uccán találkoztak. Napsütéses nagyvárosi uccán, robogó gépkocsik könyörtelen lármájában, a vigasztalanul magasodó szürke házak előtt. Az emberek elsiettek mellettük a napi munka s a kenyér lázában. Egy pillantás sem esett áldott derekukra.

A két asszony lassan imbolygott egymás felé. Ugy-e milyen természetes, hogy találkozva egymásra mosolyogtak s hogy megdobbant szívük a sorstárs láttán? Hisz közelebb voltak egymáshoz, mint két hajó az óceánon, amely idegen célokkal, ismeretlen végzettel, találkozik és üdvözli egymást.

A két asszony elhaladt egymás mellett és nem mosolygott. Nem in-tett egyik sem szemével a másik felé.

Az egyik úgy érezte, hogy igazságtalanság és gonoszság az, ami vele történt. Rettenetes és buta merénylet, mely megbélyegezte őt, táncoktól és könnyű csókoktól rabolja meg. Undok, ügyetlen alak a férje. Önző gazember. Az orvos is gazember, ahogy azt mondta: most már nem szabad feljönnie hozzá azért. Most már nem szabad jönnie egy étheres álmra, amelyből véresen ébredne fel. Háromszor így volt. Most már nem szabad. Nem lenne sohasem gyereke. Nos és aztán? És ez oly borzasztó lenne? Minek az a teher, minek a kín? Undok gazember a férje, aki hallgatott az orvos szavára s most még úgy mutatja, mintha örülne is. Ő, ő, az asszony, gyűlöli ezt a gyereket, akit meg kell szülnie. És a véletlen találkozáskor dühösen nézi azt a fakó fekete asszonyt, aki szembe jő vele s akinek ugyanaz a sorsa.

Ugyanaz?

Hát bizony ő sem akarta a gyereket. Nagy teher az, meg aztán minek is szülessen egy új szegény erre a nyomorúságos világra?! De nem volt pénz orvosra, ahogy megesett a baj. Baj!? Inkább csak a szó ez, de az érzés, ami eltölti, az egészen más. Mert fiatal volt és örült annak a rügyező életnek, melyet a testében hordott. Gyereke lesz! Nagy ujság ez, nagy öröm! Ha itt is születik, erre a csúf világra, nyomorúságra és küzködésre, talán mégis igaza lesz az urának, aki csendes vásárnap délutánokon vékony füzetekből olvasott fel neki harcról és diadalmas jobb jövődől. Talán elér majd ez a gyerek mégis egy szabadabb életbe, s ha lány lesz, biztos, hogy elér egy ilyen napfényes uccára, ahol majd ő is reménykedve, boldogan hordhatja szíve alatt a gyermekét...

Az egyik asszony selyembe burkolt elformátlanodott alakján idegesen igazította meg a ruhát. Nehéz, fakuló szatyort cipelt, a másik asszony, de szeme, lesütve a kövezetre, a jövőben kalandozott.

És így haladt el egymás mellett a két asszony, aki találkozott, — némán és idegenül.

Murányi-Kovács Endre

VII.

1917 májusában diplomáciai tárgyalások és komoly hadügyi számvetés után egy átvizsgált és ellenőrzött vonat indult el Svájcból Németországon át az orosz határ felé. A német kormány és hadvezetőség a svájci szociáldemokraták segítségével ennek a vonatnak egyik vagonjában szállította haza Lenint és társait az emigrációból. A német kormány szövetségre lépett a bolsevikokkal és átsempészte őket a hadszíntéren, remélvén, hogy a forradalmárok belső agitációs munkája alkalmasabbá teszi a terepet a német haderő előrenyomulásához. A stratégiák számítása csak részben volt helyes. Az orosz „gőzhenger” megállt, az „északi medve” visszahúzódott, de miközben a német hadvezetőség az orosz különbéke kieroszakolására készülődött, Moszkvában és Pétervárott megalakultak a forradalmi tanácsok és a szétdobott cári hadsereg, mint Lenin és társai vezetése alá került forradalmi tömeg állt szembe az imperialista háborúval, sőt nem csak a közvetlenül támadó katonai ellenféllel, hanem egész Európa társadalmi formájával, politikai és gazdasági rendszerével is szembe fordult. Mikor Leninék a cári hadsereg formációit szétdobták, ugyanakkor Európa forradalmasítását is megkezdték. A német államférfiak erre a következményre nem számítottak s ami azóta történt Európában — az mindnyájunk előtt ismeretes.

Az 1917 májusában lejátsszódott történelmi eseménynek a visszája következett be 1934 szeptemberében. Annak idején maroknyi kis csapatban indultak el Svájcból a bolsevizmus képviselői s most, mint egy nagyhatalom reprezentánsai érkeztek meg Genfbe. Hatalmi és gazdasági érdekeltségek szállították őket haza s most ugyanilyen erők és megfontolások hozták őket vissza. Az imperialista kapitalizmus él és élni akar s a politika lovagjainak nincsenek érzelmi skrupulusaik az eszközök megválogatásában. Ha úgy látják, a bolsevizmussal való szövetségés a kapitalizmus érdekeit szolgálja, érzelmi momentumok nem akadályozhatják a szövetség megkötését. 1917 óta súlyos megpróbáltatásokat élt át az európai kapitalizmus és ugyanúgy az orosz bolsevizmus is. A két ellenfél kipróbálta egymáson az erejét anélkül, hogy egyik a másikat végérvényesen legyőzte volna s most új fordulóhoz ért a küzdelem. Európa imperialistái hiába öltek bele pénzeket az orosz ellenforradalmi mozgalmakba és a Komintern hiába építette fel az európai kommunista pártokat, — a küzdő felek, ha nagy vérvesztések árán is, életben maradtak. Élnek és egymás segítségére utalta őket a sors. Ha Oroszország ki akarja építeni külpolitikai pozícióját s ha tökéletesíteni akarja belső gazdasági organizációját, szövetségre kell lépnie a technikailag és kulturálisan fejlettebb európai államokkal, legyenek azok mégannyira is kapitalisztikusak; s az európai államok, ha meg akarják tartani mai hatalmi állapotukat szomszédaikkal szemben s ha tartósan védekezni akarnak a feltörekvő munkásság követelése ellen, úgy szövetségre kell lépniök az oroszokkal, mint katonai nagyhatalommal és óriási fogyasztópiaccal, még akkor is, ha a vöröshadsereg katonáinak császári sas he-

lyett vörös csillag ragyog a sapkáján s még akkor is, ha sarló és kalapács „védjegyet” nyomtatnak a rubelre. A politikában nem elvekről és érzelmi játékról, hanem a valóság reális, könyörtelen tényeiről van szó. Oroszországnak, hogy megerősödhessen, vagyis, hogy termelhesen, jó és hitelben vásárolható termelő eszközökre, az európai kapitalizmusnak, hogy el ne merüljön a válságban, hogy termelhesen s így megtarthassa hatalmi pozícióját, vásárlóra és mind a két félnek még akkor is, ha szinte örülettel fegyverkezik — békére van szüksége. A két fél nem látja többé veszedelmesnek egymást. A fennen hangoztatott elvek többé nem társadalmi, hanem politikai színezetűek, mindkét részről a meglévő hatalmi állapotok megtartása, konzerválása a cél. Ez a cél azonban csak úgy érhető el, ha a tegnapi szuronyhegyre menő és a szociális ellentéteket végletesen kiélező ellenségek katonai és gazdasági szerződésekkel megerősítik egymást uralmi helyzetükben. Ki csodálkozik ma azon, hogy Oroszország és Olaszország, ez a két ellentétes társadalmi forma, távolról sem zavarja egymás hatalmi köreit. Vannak-e ennél a két elvi ellenfélnél hűségesebb, simábban összedolgozó és egymást jobban dicsérő szövetségesei napjaink kegyetlenül reális világának? Talán majd Orosz- és Franciaország! A platform már kész, a hatalmi és így a hadi egymásrautaltságban adva van a békés együttműködés lehetősége. Tudott tény, hogy a szovjetdelegáció előtt a francia külügyminiszter építette meg az utat a Népszövetségbe, de ezzel szemben, sajnos, éppen a munkásság előtt kevésbé tudott tény az, hogy a szolgálat nem maradhat viszontszolgálat nélkül s abban az időben, mikor Litvinov a Népszövetség plénuma előtt elmondta üdvözlő beszédét, Cachin a francia kommunista párt vezére feladta pártjának akcióprogramját.

Mikor Barthou az oroszokért exponálta magát Genfben, nagyon jól tudta, hogy mit csinál s mikor Litvinov elmondta üdvözlő beszédét, ő sem hasból szónokolt.

Nagyon tévednek tehát azok az érzelmes kispolgárok és a kispolgári lapok patétikus vezércikkírói, akik az oroszok genfi bevonulásának alkalmából holmi bolsevik térhódításról, kiújuló „forradalmi veszedelmekről” siránkoznak. Politikai iskolázatlanságra és koncepciótlanságra vallanak ezek a morális lamentálások és vizenyős irkafirkák. 1917 megismétlődését emlegetik, holott a valóságban 1917 elveinek feladásáról és a forradalom lezárásáról van szó az orosz részről. Ebben a diplomáciai játékban az oroszok jó hazafiaknak és a franciák jó kapitalistáknak bizonyultak. Sztalinék az új orosz állam kialakítása érdekében lemondtak a „világforradalomról”, a franciák lemondtak Oroszországgal, a „kegyetlen ázsiai barbárral” szemben annyiszor hangoztatott „kulturfölényükről” és megosztották vele nagyhatalmi presztizsüket. A jobb vásárt kétségtelenül Barthouék csinálták. Az idő pénz s az orosz szövetség időt biztosított a számukra. A jámbor kispolgárságnak kár rémítgetni magát az új orosz veszedelemmel. Nyugodtan emészthet, ha van mit ennie, mert Litvinov genfi „mennybemenetele” Sztalin „luciferi” szerepének a befejezését is jelenti. Oroszország belső építkezésének lehetőségéért Európa kommunista forradalmasítását adták cserébe.

A „forradalom mozdonya” letért a célravezető sinekről s a váltónál az orosz diplomácia állt. Hogy ebben az időben az oroszok más politikát nem csinálhattak — ez igaz, de bennünket ez az igazság nem tölthet el isteni megelégedéssel.

Európai szemmel nézve milyen ma a forradalmi Oroszország helyzete a valóságban? Moszkvai kimutatás szerint: „Országunkkal már csak a következő államok nincsenek diplomáciai kapcsolatban: Albánia, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Lichtenstein, Monaco, Portugália, Vatikán, San-Marino és Svájc. Ezeknek az államoknak a területe: 31.670 négyzetkilométer, lakosságának száma 27.800.000. A felsorolt államok területei Európa területének 2 százaléka, lakossága pedig Európa lakosságának nem egész 1 százaléka.”

Kétségtelen, hogy az ellenfelek felismerték érdekközösségeiket s ma ez a felismerés adja a reális helyzet képét. Két évtizede sem áll fönn az új orosz rendszer s milyen szörnyen nagy idők múltak el azóta. Világforradalom a kapitalizmus ellen, jelszóból — szövetség a világkapitalizmussal, valósága lett. Ne értessék gúnynak, ha azt mondom: a hatalmasságok egységfrontja sokkal reálisabb alapon és tökéletesebb formák között valósult meg, mint a munkás osztályon belül egy évtized óta áhitott, a tömegeből sürgetett és különböző pártérdekekből elszabott szocialista egység. Ez nem a véletlen játéka, mint ahogyan az sem véletlen, hogy a munkás osztályon belül éppen napjainkban és éppen kommunista részről indult meg egy új és minden eddiginél őszintébb egységfront-akció. S ez a hirtelen, vehemens kezdeményezés a Saarvidéken, Svájcban, Csehszlovákiában, Spanyolországban, Olaszországban, Angliában, Ausztriában máris a megvalósulás stádiumába jutott; Franciaországban befejezett tény.

A francia munkásság egységfrontjának megvalósulása és akcióprogramja el nem választható a genfi helyzet alakulásától. Ez a front nem a harc, hanem az opportunizmus jegyében alakult meg és a front szélső jobb oldalán a kommunisták állnak. Cachin engedékeny beszéde, mintha Litvinov genfi beszédének lenne közvetlen továbbregése. Az a Litvinov, aki a szociáldemokratákat még nem is olyan régen szociálfasisztáknak, kapitalista bérenceknek nevezte, amiért a Népszövetség csaló, népámító munkájában részt vesznek, ugyanaz a Litvinov többek között azt mondta genfi székfoglaló beszédében:

„Az utóbbi napokban a nemzetközi politikában kedvező fordulat állott be, amely lehetővé teszi, hogy sok mindent elfelejtsünk, ami régebben volt... Oroszország hajlandó közreműködni a béke közös megszervezésén és hajlandó emberállománya millióival tartós segítséget biztosítani a Népszövetségnek.” Ez a hang lényegében különbözik az orosz külügyi népbiztos tavalyi hangjától és mondanivalójától. A Szovjet hajlandó emberállományának millióival a Népszövetség munkaprogramját támogatni. Mi az, hogy milliós emberállomány? Önkénytelenül is a K. u. K. külügyminiszterek dikcióira kell visszaemlékeznünk, akik ugyanilyen hangnemben beszéltek emberállományukról, amelyet bármikor

munka

késznek nyilatkoztak a „haza” és a „magántulajdon szentségének” érdekében feláldozni. De ezen nincs mit csodálkozni. Aki kimondta az Á-t, az a B-t is kimondja. Mikor a III. Internacionálé az európai kommunista mozgalmat behelyezte a parlamentarizmus rendszerébe, akkor indult el a népszövetségi tagság felé s mikor a Népszövetség tagja lett, akkortól kezdve kertelés nélkül azonosítania kell magát az általános kapitalista érdekekkel. És érthető, hogy Litvinov frontváltoztatásával egyidőben az európai kommunista mozgalom is, és elsősorban a francia párt szintén frontot változtat. Néhány hónappal ezelőtt egységfront akciója miatt Doriot-t még kizárták a francia kommunista pártból és Cachin, a párt posszibilis vezére, ma így beszél Blummel:

„Mi a legbarátságosabb szellemmel közeledünk hozzátok. Hajlandók vagyunk a legnagyobb engedményekre és áldozatokra azért, hogy valóra válhasson az akcióegység. Ti arról beszéltek, hogy nem fogadhatjátok el az általunk fogalmazott pontot a sztrájkakciókra vonatkozólag. Azt hittük, hogy beszélhetünk erről, de ezt a feltételünket is hajlandók vagyunk elejteni.”

Hogy erre a beszédre mit válaszoltak a szociáldemokraták, az nem érdekes. Elfogadták Cachin ajánlatát és a kommunista tábor felsorakozott az ezerszeresen megvetett, kigúnyolt, elátkozott „szociálfasiszta” front jobb oldalán. Az általános sztrájk propagandistái márhólnapra a kollektív szerződések híveivé vedlettek át, lenyelték a forradalom jelszavait és szociálpolitikát követelnek. Bevallott céllal a fasizmus ellen alakult meg ez az egységfront, a valóságban pedig a francia kormány nyugalmi állapotát, a belpolitikai helyzet rendezését, az osztályharc akcióleszerelését fogja eredményezni. Mindezek alapos vádak egy olyan ember szájából, aki szociálistának vallja magát, mert a tények bizonyítanak és az idő rávilágít a tények lényegére.

A francia egységfront nem új harci tevékenység kerete, hanem az orosz „békepolitika” következménye, szükséges alátámasztása. Nem mozgalmi eredmény, hanem kommunista pártérdek. Ezt a politikát ugyanúgy Moszkva játssza meg, mint ahogyan a „szakítás” politikáját is ő játszotta végig.

Az orosz diplomácia genfi sikeréért Európa „baloldali” proletáriátusa nem a láncait, hanem forradalmi akcióprogramját adta cserébe.

A „megvalósult” egységfront csak arra lesz jó, hogy a mozgalom komoly elemei előtt egyszer és mindenkorra bebizonyosodjon: a szocialista egységfront kérdése nem a pártdiplomata, hanem az eszmei átértékelés és az organizációs formák fundamentális átépítésének kérdése.

1917. és 1934. A két dátum között megéltük egy Európa részére romantikus frazeológia születését és halálát.

„Attól a mesemondótól, aki még ma is azt állítja, hogy „a leányzó nem halt meg, csak alszik”, — sietve lépünk tovább, mert, jobb dolga hián, félre akar vezetni bennünket.

Kassák Lajos

A Nagykörúton történt tegnap este
Nyolc óra tájt. Egy bolt előtt megálltam.
Óriás földgömb forgott a kirakatban
Kivilágítottan. Olyan furcsa volt,
Amint pörgött. Elöttem és mögöttem
Vele, velem, velünk s mindannyiunkkal
Meg forgott az igazi s én csak álltam,
Bámultam és a kátrányszagú este
Mint lomha állat lassan szétterült.
Az üveggömb meg villantotta s hozta
Szumátrát, Borneót s az Indiákat,
A tengert és ezer elérhetetlen,
Csak névben élő táját a világnak.
Segény Európánk összezsugorodtan
Piroslott a sok roppant föld között és
Ágaskodnom kellett, ha pillanatra
Látni akartam. Áltam fascináltan
És bámultam a változó világot.
Melletem kopott, rongyos ember állott,
Nem járhatott túl soha Pest határán
És nézte ő is. Ez kimondhatatlan,
Leírhatatlan és feledhetetlen,
Ez a nézés. A hentesbolt előtt áll
A koldus így. Az állat nézhet így csak
Túl ketrecén a sejtett messzeségbe,
Halódó nézhet így az orvosára...
(A pályaudvarról — amint az illik —
Vonatszagot sodort felénk a szellő.)
Már késő volt és szólított a dolgom
És láttam, lassan mozdul emberem.
Indultunk és egymáshoz ütődött
Tekintetünk egy percre. Cinkosok
Voltunk e percben és közös ügyünk volt,
Közös fájdalmunk. És az üveggömbbel,
Vele, velem, velünk, mindannyiunkkal
Forgott tovább a föld közömbösen.
Emberem a Keleti felé ment,
Egy percig még búcsúztam a világtól,
Aztán csengetve jött egy villamos,
Váltottam egy kisszakaszjegyet — és
Hazautaztam a Kertész utcába.

Vajda János

munka

A marxizmus

szellemtörténeti helye, lényege és hiányosságai

„Az én marxizmusom számotvetés a tényekkel.”

Kassák Lajos.

A marxizmus gyógyulásának (s a „marxizmus”-tól való gyógyulásnak is) előfeltétele a tárgyilagosság: Le kell emelni ezt a gondolatrendszert, amelynek hatása csak vallási rendszerekkel mérhető össze, az abszolutum piedesztáljáról, ahol csak szenvedélyes hívei és még szenvedélyesebb gyűlölöi lehetnek, s be kell állítani a szellemtörténelmi fejlődés távlatába, ahonnan méltányolhatók megismerései és megérthetők tévedései.

A marxizmus szellemtörténeti helye.

A marxizmus a múlt századközépi német, francia és angol filozófikus eszmék szintetikus összefoglalása.

Amikor Marx 1836-ban mint 18 éves ifjú, a berlini egyetemre kerül, Hegel, a múlt század eleji német filozófikus gondolkodás koronázatlan királya már nem a régi feltétlen tekintély többé. Filozófiai rendszerének az a része, amely a család, a társadalom, az állam, a művészetek, a vallás, a bölcselkedés történelmi alakulását írja le — e nagyszabású szellemi tény nem vesztett persze átfogó, a történelmi fejlődés egészét átpillantó jelentőségéből; de e hegeli történelem-bölcsélet *ontológiai* kinövéséi ellen az Ifjú-Hegeliánusok és ismert vezérük, Ludwig Feuerbach, már befejezték győzelmes hadjáratukat. A hegeli ontológia, amely a valóság végső okául az „Abszolút Eszmét” hirdeti, Feuerbachnak, a német realizmus alapvető gondolkodójának bonckése alá kerül és az eszme a hegeli ködös és misztikus magasságból újra a földre, az embervilág körébe lép, az ember alkotása lesz: a meglátott és megismert azonosságok gondolati képe — fogalom, felfogott és eszmei jellel rögzített valóság, fel a csúcsig, az Abszolút Eszme, az Isten fogalmáig, amely Feuerbach szerint szintén nem egyéb, mint az ember lényegének égi tükörképe...

Marx éppen Feuerbach isten-fogalmának kritikájával kapcsolódik a német szellemi fejlődésbe: Nem elég — írja ifjú korának önmagára eszmélő írásaiban — az isten-fogalmat a földi valóság égi tükörképének tekinteni s e végül is primitív vallásbölcsellel megelégedni. Ha ez a fogalom az emberi lényeg összefoglalása, úgy épp arra van szükség, hogy e lényeg minéműségét kutassuk: a szociális életet, a társadalom törvényszerűségeit, mert a körüle folyó társasélet az, ami az embert formálja, azzá teszi, ami. Az „ég kritikája” a föld kritikájával kiegészítendő...

Ezzel már adva van a szintetikus kiindulópont — a marxi alaptartalom: a föld, természetszerűen a földi valóság „szellemi”*) részének: a társadalomnak, a társadalmi berendezkedésnek kritikája.

*) Marx mint egyetemi hallgató egy hosszabbtartamú betegsége alatt tanulmányozza át tüzetesen Hegelt és a hegeli történelembölcsélet átfogó meg-

És Marx az alkotó lángelme minden hevével veti magát problémájára: *a szociális valóságra*, hogy e kutatásai közben, szinte természet-szerűen, arra a tényre terelődjek a figyelme, amely a szociális élet területén a legszembeötlőbb, amely minden társadalom központi valósága és legténylegesebb hatalma: *az államra*.

Abban a két vezércikkben, amelyet a fiatal és még csak demokrata érzelmű ujságíró a kölni falopási törvény tárgyalása alkalmával a „Rheinische Zeitung”-ba írt, látjuk, hogy minő hatással volt rá a szociális élet központi ténye, amikor nem a hegeli jogbölcselet eszmei magasságában, hanem a köznapi élet „cinikus valóságában” találkozik vele. S e találkozás s az általa kiváltott reakció annál fontosabb, mert itt még a hegeli bölcselet ideáljain nevelkedő és művelődő lélek felháborodásával kiáltja, hogy az állam-eszme szentségét, a politikai bölcsesség morálját meggyalázó *materializmus* (így!), ha az állam — elfelejtven közvetítő, kiegyenlítő szerepét — a birtokos osztály szolgálatába áll és törvényhozó hatalmával oly súlyos különbséget tesz birtokos-osztály és birtoktalan-osztály között, mint a kölni falopási törvény.

Tehát még „materializmus” az állameszme „cinikus valósága”... De már nyitva az út *a hegelivel gyökeresen ellenkező társadalom és történelem-szemlélet felé*: „... jogviszonyok és államformák sem önmagukból, sem az emberi szellem úgynevezett általános fejlődéséből meg nem érthetők, mert azok az anyagi életviszonyokban gyökeredznek...” A kölni cikk felháborodásától már csak egy lépés a biztos és fölényes megállapításig: Az állam társadalmi és történelmi valóságára vonatkozólag nem nyújt elegendő felvilágosítást az állameszme hegeli ideálja, az állam valóságát *az anyagi életviszonyok, mindenekelőtt a javak termelésének és elosztásának hogyanja dönti el*.

A kölni falopási törvény keletkezésének és lényegének vizsgálatában jutott el Marx először azokhoz az „anyagi életviszonyokhoz”, amelyek kutatásának aztán életét, a tudós sokszor túlságba menő pedantériáját is szentelte. S ekkor — amikor már a zseni biztonságával meg látta tárgyát: az „anyagi viszonyokon”, vagyis az *ökonomikus életalpokon nyugvó társadalmi rendet*, jutottak hozzá azok a javarészt francia gondolkodók, akik szellemi fejlődésének irányát ugyan nem szabhatták meg (ezt megtette már a hegeli bölcselet absztrakt ködösségein keresztül hozzá özőnlő „anyagi” és „cinikus” életvalóság), de alakuló eszméit mégis nagy mértékben befolyásolták: *Fourier* merész utópiája, *Saint-Simon* grandiózus aforizmái, *Pecqueur*, *Louis Blanc*, *Proudhon*... gondolkodók, akik mindannyian a maguk franciásan szellemes és franciásan egyéni útján, de mindnyájan az új, az elnyomott, de feltörekvő s a jövő kiharcolására hivatott proletariátus segítségével akarták megváltani a cinikus valóságot, amelyben Marx számára egyre és félelmetes

ismeréseiből meríti azt az ihletet, amely korszakalkotó életének irányt és értelmet ad. Abban a híres levelében, amelyet a 19 éves ifjú 1837. novemberében apjának ír, ad számot elhatározásáról: a „geistige Natur”, a szellemi természet, azaz *a szellemi megismerésen épülő társadalom* törvényszerűségeit akarja kutatni. Ugyanaz az összefoglaló gondolat, amellyel Marx Feuerbach vallásbölcseletére felel.

gyorsasággal gyarapodtak a kölni falopási törvényhez hasonló tapasztalatok.

S Proudhonnal nem csak a múlt század eleji és középi francia szociálrealizmus és idealizmus nagyvonalúságát, hanem a közgazdaságtani részletkutatás alaposságát is megismerte Marx. Az első közgazdaságtani mestertől később elváltak ugyan útjai — ezt maga Marx állapította meg azzal a kiméletlenséggel, amely kritikai tevékenységét mindenkor jellemezte, — de bizonyos, hogy Proudhon láttatja meg vele először a tőke nyomort szülő mozgását, az érték szociális problémáit s a munkamegosztás kollektív erejét, amelyet a tőke minden ellenszolgáltatás nélkül zsákmányolhat ki. Proudhon azonban már az angol „klasszikus” közgazdaságtant fejlesztette tovább. Amikor Marx emigrációja útján Párizson és Brüsszelen át Londonba s a British Museumba ért, csak a francia földön nyert egyéni nézeteit építette a helyszínen, a moralizáló közgazdász Adam Smith s kérlelhetetlenül logikus bankár Ricardo szülőföldjén és társas világában tovább.

A marxizmus alapelvei

A marxi gondolatrendszer szellemtörténetének e rövid vázlata után megállapíthatjuk tehát, hogy a marxizmus a hegeli fejlődéselv, a feuerbach-i materializmus, a saint-simoni technicizmus s az adam-smith-i ökonomizmus szintetikus összefoglalása.

Marx a történelmileg fejlődő társadalmi élet törvényszerűségeit s e törvényszerűségek megfelelő gondolati képeit, ideáit, kutatta s ezek legfontosabbikát a „társadalom ökonomikus mozgástörvényében” találta meg. E törvény tovább fejleszti a saint-simoni technicizmust, amikor megállapítja, hogy a társadalmi fejlődés végső és döntő tényezője a termelő erők fejlettsége, vagyis az a technikai készség, amellyel a dolgozók közvetlen szükségleti tárgyaikat, materiális javaikat termelni képesek, de tovább megy egy jelentős lépéssel, amikor e technikai lehetőség szociálökonomikus megjelenési formáit kutatja és leszögezi, hogy az osztálytársadalomban a mindenkori termelő erők, vagyis a technikai fejlettség ellentétbe kerül a mindenkori termelő viszonyokkal, mindenekelőtt e viszonyok legfontosabbikával, az érvényes tulajdonjoggal.

Marx ezzel az osztálytársadalmi fejlődés fő hatóerejeképpen az osztályharcot jelöli meg, mert a termelő erők és termelő viszonyok, a technikus fejlettség s az érvényes tulajdonjog antagonizmusa a mindenkori birtokos és nincstelen osztály ellentétében jut kifejezésre. A „társadalom ökonomikus mozgástörvénye” épp azt hangsúlyozza, hogy az osztályellentét egy történelmi korszak végén olyan méretű lesz, hogy a társadalmi munka — s ezzel életlehetőségét veszélyezteti. Ekkor következik el a társadalom élni akarásának reakciója: „a szociális forradalom korszaka”, amidőn a termelő erők szétrepesztik az elavult tulajdonviszonyok bilincseit: a mindenkori dolgozó osztály érvénytelennek nyilvánítja az elavult és deklarálja az új tulajdoni rendet, amely — a technikus fejlettségnek és a társadalom termelő erőinek megfelelően, — a társadalmi rend nyugodt és biztos alapzatát képezheti.

A marxi történelem- és társadalomszemlélet alapvető törvénye ez. A „Das Kapital” kötetei aztán arra a kérdésre igyekeznek válaszolni, minő formában jelentkezik a jelen osztálytársadalmában, a tőkés tulajdoni és társadalmi rendben, a termelő erők és tulajdoni viszonyok ellentéte, antagonizmusa.

Marxi alapon erre a következő felelet adható — más szóval, a társadalom ökonomikus mozgástörvényének a jelenre alkalmazott értelme ez:

A jelenkori, vagy tőkés osztálytársadalom technikai készsége, termelő erőinek fejlődési lehetősége egyenesen határtalan. E technikai fejlettség magasfokú munkamegosztás eredménye: a gép voltakép nem egyéb, mint egy mechanikussá egyszerűsített munkarészlet szakadatlan ismétlése. Így a tőkés termelési rendben létrehozott javak túlnyomó részben egy nagy mértékben társadalmassult munka eredményei — egy „társadalmi munkáé”, amelynek legfőbb termelő ereje a szervezett összeműködés. Ennek ellenére a tőkés gazdasági és társadalmi rend tulajdonviszonyai még ma is egyéniek. S a tőkeviszony eredményeképpen létrejövő egyéni tulajdon semmikép sem az egyéni kiválóság, a szervező erő, a mérnöki, vagy másminő zsenialitás jutalma (ami a nagy jövedelmeket bizonyos mértékig — lélektani és ökonomiai szempontok figyelembevételével — elfogadhatóvá teszi), hanem egyszerűen a tulajdoni címlet, például részvények hozadéka.*)

A „tőke akkumulációja”: a fő termelő erők mindkevesebb tulajdonosi kézbe való összpontosulása következtében a mamutjövedelmek egyre mamutabbak s a társadalom termelő erői fölött való rendelkezés egyre kevesebb számú címlettulajdonos monopóliuma. Ez esztelen (és épp nemzetgazdasági szempontból eléggé el nem ítéhető) elosztási mód következtében a következő helyzet alakul ki:

A bámulatos fejlettségű technika a javak olyan tömegét hozza, vagy legalább is hozhatná létre, amely elegendő lenne földünk népességének a kellő szükségleti javakkal való rendes ellátására s így egy kiegyensúlyozott társadalmi rend „reális bázisának” megalapozására. A társadalmi munka eredménye: a termelt javak azonban (épp úgy, mint a fő termelő erők) számában egyre csökkenő birtokos osztály tulajdonát képezik, amely a mindenkori dolgozó osztálynak csak egy, mennyiségében egyre csökkenő részt enged át, mint az összmunkaerő árát: az összmunkabért.**)

*) A mamutjövedelem nem az egyéni szolgálatért adott viszonzószolgáltatás, hanem munkadíj formájába öltöztetett profit: *Herrschaftseinkommen*, nem *Arbeitseinkommen* — állapítja meg Eduard Heimann, az újabb német szocialista gondolkodás egyik legkiválóbb képviselője.

**) A marxi közgazdaságtan kategoriális fogalma: a tőkeviszony által eltulajdonított értéktöbblet természetesen kollektív értelmű, vagyis nem az egyes tőkeviszonyban álló munkasejtekre, hanem a társadalom egészére vonatkozik. Marx ezt kifejezetten hangsúlyozza a „Tőke” kötetében. Így több helyen beszél arról „a munkamennyiségről, ami felett a társadalom egésze rendelkezik”. Az első kötetben a munkabér kiutalását a következőképp jellemzi:

Ennek — a termelő erők és tulajdonviszonyok közti aránytalanságnak — következtében keletkezett s egyre növekedő gazdasági s ezzel társadalmi labilitás aztán válságokban robban ki: A dolgozók az általuk termelt javaknak egyre csökkenő részét képesek csak visszaváltani; a tőkés tulajdonban lévő és eladhatatlan árukészlet egyre növekszik, bár a tömegszükséglet e tárgyak iránt egyre nagyobb; s mivel ennek következtében, a tőkés szervezettségű piac egyre rendetlenebbül funkcionál, a tőkés tulajdonban lévő termelő erők egyre növekvő része kénytelen beszüntetni működését. A munka virágzó oázisai változnak így sivatagokká, a munkások százazrei és milliói munkanélküliekké, amíg a kapitalista tulajdonviszonyok között való túltermelés valamiképp ki nem egyenlítődik. Akkor aztán újra kezdődik a versenyfutás a legközelebbi válságig.

A technikai fejlettség ma már olyan méretű, hogy az egyesült emberi munka repülő és rádió gépeket gyárt, a természet erőit mind nagyobb iramban állítja emberi célok szolgálatába és voltaképp, megfelelő tulajdoni és társadalmi viszonyok mellett, a bőség és megelégedettség, az erkölcsi haladás és szellemi felvilágosultság olyan állapotát tudná létrehozni, amely, ha nem is „paradicsomi”, de nagyon kívánatos, nagyon emberséges volna. De a technikus aláépítettségű lehetőség az elavult tulajdonviszonyok következtében korunk válságává fajul: a bőségből világválság, az erkölcsi haladásból egy új háborús, méreteiben elképzelhetetlen ember- és értékpusztítás valószínűsége, a szellemi felvilágosultságból a babonás tudatlanság olyan bűnös sötétsége lesz, amely semmiképp sem hasonlítható össze a középkorival, mert a középkorban (pontosabban az európai középkorban) más, mint babonás tudatlanság még nem volt lehetséges.

II.

Marx „történelmi materializmusát”, vagyis szocial-realista társadalomfelfogásának lényegét tehát a következő pontokba foghatjuk össze:

1. Társadalom „történelem” s e történelem társadalmi rendek elavulása és leváltásuk magasabb társadalmi rendek által.

2. E történelmi haladásban gazdasági (technikus-ökonómikus) faktorok játsszák a döntő szerepet.

3. Ez ökonómikus faktorok a társadalom termelő erői és tulajdonviszonyai, amelyek egy történelmi korszak folyamán növekvő ellentétbe kerülnek egymással.

4. Ez ellentét szociális megjelenési formája az osztályellentét,

A tőkésosztály a munkásosztálynak utalványt ad „a munkásosztály által létrehozott s a tőkésosztály által eltulajdonított termékek egy részére”. A harmadik kötetnek az a híres helye, amely a profit elosztásáról szól, egy mondatban három kifejezéssel is tanuságot tesz a marxi közgazdaságtan kollektív szempontjairól: Az egyes tőkés annyi profitot kap, amennyi „a társadalom össz-tőkéje által termelt összértéktöbbletből, vagy összprofitból” tőkéje konstans összetevőjének arányában reá jut.

amely megbénulással fenyegeti a társadalom életerejét és úgy oldódik meg, hogy a mindenkori dolgozók valamiképp érvénytelennek nyilvánítják az elavult tulajdoni viszonyokat és leváltják egy új tulajdoni renddel, mely a társadalmi munka fejlettségének s ezzel a társadalom morális meggyőződésének megfelel.

5. A mai elavult tőkés tulajdoni és társadalmi rend leváltása és újjal való helyettesítése egyúttal a munka felszabadítása, rabságának utolsó történeti formája: a tőkeviszony igája alól.

Kétségtelen s csak érdek vagy tudatlanság tagadhatja, hogy e szintézis a társadalomról való gondolkodásunk egyik alappilléret képezi. Kant formanyelvén fejezve ki magunkat: az ökonómikus alapzatú osztályellentét, mint a társadalmi haladás erőtenyezője (és így mint morális faktor a szó legnemesebb értelmében) a társadalomtudomány egyik kategóriája, amely többi társával, az előtte és utána keletkezett szociológiai kategóriákkal együtt, megismerhetővé s ezzel alakíthatóvá teszi a társadalmat — egy heurisztikus jelentőségű megismerés, amely nélkül szociológiai tudomány nem képzelhető.

De kétségtelen az is, hogy e kategoriális felismerés a társadalmi, pontosabban osztálytársadalmi történetést csupán nagy konturokban rajzolja meg s ezért a ma tényein épülő részletezéssel kiegészítendő.

Mindenekelőtt

az osztályharc proletár ideológiája

az, ami átértékelendő.

Amint már nyomatékkal hangsúlyoztuk, a marxi társadalom- és történelemszemlélet a termelő erők és tulajdonviszonyok ellentétében látja azt a ((dialektikus) feszítő erőt, amely magasabb társadalmi rendek kialakulásához vezet: A tulajdonviszonyok egy történelmi korszak végén a termelő erők s ezzel a társadalmi haladás bilincseivé válnak... szét kell történniök, széttörténniök.

E stilisztikai kép természetesen csak a legjáratlanabb és legnagyobb szájú Marx-megsemmisítőket vezetheti félre: Marx sohasem gondolt a tulajdonviszonyok bilincseit széttörő termelő erők alatt mást, mint azt a „forradalmi osztályt”, amelyet a jogilag még érvényes, társadalmilag azonban már elavult tulajdonviszonyok leigáznak és kizsákmányolnak s amely többé vagy kevésbé szervezett erejével valamiképp — de mindenkor a történelmi egyidejűségnek megfelelően *) — érvénytelennek nyilvánítja az elavult tulajdoni rendszert és deklarálja az új, a termelő és egyéb társadalmi erőknek megfelelő jogot. Marxi értelemben a „termelő erők” nem csak hogy nem fizikai és materiális, hanem társadalmi, tehát szellemi, sőt morális faktorok.

De tény, hogy Marx a „forradalmi osztály” alakulását, jövőt alakító elhatározottságának iramát túl egyvonalúan látta: A tőke kizsákmányoltjai, főleg az ipari proletárok mind erősebb és mind öntudatosabb

*) E történelmi egyidejűség szerint az *erőszak* a polgári forradalmak idején: a kiskörü és extenzív gazdálkodás korszakában volt jövőt alakító faktor. Ma: az elektromos összefüggések — a rádióhullám s a (bombavető) repülőgép korában csak elképzelhetetlen méretű pusztulás előidézője lehet.

szervekbe tömörülten küzdenek az elnyomás és kizsákmányolás ellen, amit a tőkeviszony jelent, amíg nem „üt az óra” és a forradalmi osztály szét nem töri az elavult tulajdoni viszonyok bilincseit, helyre nem állítja a munka és tulajdon szocialista egyensúlyát...

Amikor aztán a háború előtti parlamentáris-demokrata korszak szociáldemokrata mandátumszámai egyre növekedtek, a marxi tudományos szocializmus elméletén épülő mozgalom úgy képzelte a „szocialista forradalmat”, mint a parlamentben többségre jutott szociáldemokrata frakció nagy vonalú aktivitását, amelyet a pártszervezet hatalmas egységei morális erejükkel s az általános sztrájk potenciális fegyverével támogatnak. A párt az általános egyenlő és titkos választójog segítségével választásról-választásra növeli mandátumainak számát és többségre jutva átveszi a kormányhatalmat, hogy programja lényegi részeit is megvalósíthassa... Ez az elgondolás ébresztette Bebelben a reménységet, hogy ő még az élők között üdvözölheti a szocializmus napjának felvirradását. És kétségtelen, hogy ha a világháborúval járó dezorganizáció, a szellemi és materiális értékeknek a szörnyű pusztulása nem szakítja félbe a történelmi haladás fölfelé való iramát s a szocialista szervezettség még a gőzmotor, vagyis a számában s egysége tekintélyében növekvő proletariátus korszakában éri el parlamenti többségét, — akkor, amikor a kor szelleme még érinthetetlenül szentelte a törvényhozás fensőbbiségét a törvény végrehajtás fölött, — megvalósul Bébel reménye. Most itt — nem kutatva az események okait — szögezzük csak le, hogy nem így történt s hogy a világháború és következményei hozták létre végső fokon azt az abszurd állapotot, amely korunk egyik legjellegzetesebb sajátsága, hogy a tőke kisipari, kisparaszti, alkalmazott és intellektuális kizsákmányoltjai — kivéve egyes nyugati és skandináv demokráciákat — frontban állanak a tőke ipari-munkás kizsákmányoltjaival szemben s e szembenállás lehetővé tesz egy olyan-arányú szociális (gazdasági, nemzetiségi és kulturális) reakciót, amely felidézi egy második világháború elképzelhetetlen szörnyűségeinek lehetőségét.

...A szociáldemokrácia parlamenti frakciója nem jutott többségbe s ezzel szocializmust alkotó aktivitásba a gőzmotor idején, akkor tehát, amikor az ipari proletariátus számában, szervezett egységében és morális erejében emelkedő tendenciát mutatott. A ma helyzetképe az, hogy

a) az ipari proletariátus számában egyre csökken: az elektromos motor hatalmas energiák termelésében mind nélkülözhetőbbé teszi a munkáskezet, mind nagyobbra növeli az alkalmazottak új-középosztálybeli tömegét ugyanakkor, amidőn a mozgalom belső válsága megghusítja a tőke elleni egységes szembenállást, a szocializmusért küzdő erők egységfrontjának kialakulását.

b) a tőke kisipari, kisparaszti, alkalmazott és intellektuális kizsákmányoltjai — legalábbis a háborút viselt országok legtöbbszörében — antimarxista és antiproletár szervezetekbe tömörülnek s amíg nem kerülnek az általuk olyan nagyon áhított diktatura igája alá, észre se veszik, hogy saját sírjukat ássák.

E tényeknek, a társadalmi alakulás jelen állapotának és a tár-

sadalmi haladás morális céljáért való küzdelemnek nem felel már meg az osztályharc ortodox-marxista, egyvonalúan proletár ideológiája. Az elektromos szervezettséggel, a rádiós és repülőgépes technikai fejlettséggel nem a proletár osztályharc, hanem a tőke által kizsákmányolt és ellene egyesült osztályok közös harca a tőkeviszony leépítéséért s ezzel a társadalmi haladásért az egyidejű.

1129

A „társadalmi munka“ egyoldalú értelmezése

A marxi gondolatrendszer egyik legjelentékenyebb szociológiai megismerése az, amely hangsúlyozza, hogy „társadalom” alatt voltaképp a társadalmi munka („gesellschaftliche Arbeit”) történelmi formája s e társadalmi munka részeseinek és haszonélvezőinek egymáshoz való viszonylatai („Ensemble der sozialen Verhältnisse”) értendők. Így már Marx is azt a szociál-realizmust képviseli, amely állást foglal mindenféle misztikus és szubstanciális társadalomfelfogás ellen — azt a szociál-realizmust, amely a pozitív társadalomtudomány egyetlen lehetséges formája.

De a szociológus Marx „társadalmi munka” fogalmát a forradalmár Marx sajátítja ki magának, amikor társadalmi munka alatt majdnem kizárólag az ipari termelést végző bérmunkát érti; azt a munkafajt tehát, amelynek politikailag megszervezett erejétől a szocialista átalakulás nagy feladatának elvégzését várja.

Nyilvánvaló, hogy a „társadalmi munka” ezirányú értelmezésének és értékelésének a világháború előtti szociális alakulás korszakában ép úgy értelme volt, mint ahogy ma már nincsen. A gőzmotorral egyidejű ipari bérmunkás osztály számában és jelentőségében egyre emelkedett, a gazdaságilag elproletarizálódó középosztály egyre nagyobb tömegeit szívta fel magába és szociális humanizmusával a szellemi munkásoknak jelentékeny részére is nagy hatással volt. Ugy látszott szinte, hogy az ipari bérmunka jelenti a társadalmi munkát par excellence. Ez a helyzet ma, az elektromos motor idejében, jelentékenyen megváltozott:

a) az ipari bérmunkásosztály számában és jelentőségében nem mutat többé emelkedő tendenciát;

b) a régi középosztály földmivelő rétege — a paraszt tömegek politikai öntudatra ébredtek;

c) az alkalmazottak és szabadfoglalkozásúak tömegéből egy új középosztály keletkezett, amelynek ideológiai szükségleteit a különben is kettészakadt proletáriátus eszmevilága nem tudja kielégíteni;

d) az államhatalmat jelentő köztisztviselők és katonák hierarchikus szervezettsége élesen szembefordult a proletáriátus nivelláló törekvésével.

Mi sem természetesebb, mint hogy ez adottságok mellett a társadalmi munka új, korszerűen aktuális szociológiai fogalommagyarázatára és morális értékelésére van szükség.

munka

Az ideológiai tényezők lekicsinylése

Amint a marxi államelmélet, úgy a marxi ideológia-tan is a hegeli abszolutumra való reakció kezdetleges állapotában maradt.

Ámde csak az, aki nem ismeri a marxi gondolatrendszer alapelveit, gondolhatja, hogy Marx nem méltányolta a társasélet s a társadalmi haladás eszmei faktorait. Ellenkezőleg, Marx volt az, aki nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a materiális munkának is szellemi alapja van („ideeller Plan der materiellen Arbeit”) s hogy a társadalmi haladás alapjában véve a technikai haladás és így végső fokon a természettudományok technológiai alkalmazhatóságának („Technologische Anwendbarkeit der Naturwissenschaften”) függvénye. A marxizmus tehát szigorú különbséget tesz technikailag alkalmazható eszmék és azon eszmék között, amelyek egy-egy történelmi kor összefoglaló, az egésznek értelmet adó — egyszóval világnézeti képei. Csak ez utóbbiak összességét nevezi „társadalmi öntudatnak” s csak ez utóbbiakról állítja, hogy ezek a társas élet reális alapzatáról: termelő- és tulajdonviszonyaiból szinte úgy fakadnak — ezt a stilisztikai képet is használja: „entquellen”*) — mint a földből a forrás, amely sokszor oldva hordja magával a talaj legtitkosabb és legjellemzőbb anyagát.

De ez ideológiákról Marx még nem tudott másképp, csak lekicsinylőleg nyilatkozni — nem utolsó sorban azért, mert Hegel egy ilyen ideológiát, a saját maga filozófiai elgondolását emelte az abszolutum isteni magasságába; mert két ezredévvvel Plató ideái és legfőbb ideája után még a mult század közepén is megtestesítette az eszméket s azt hirdette, hogy az abszolút eszme minden profán valóság demiurgosza.

Ami azonban akkor, a marxizmus keletkezése idején időszerű szükségesség volt, ma már bénító anakronizmus: Az ideológikus eszmék jövőt alakító erejét ma már senki sem vonhatja kétségbe. S ha bizonyos is, hogy a mindenkori uralkodó osztálynak (vagy csoportnak) hatalmas lehetőségek állanak rendelkezésére, amellyel elavult, hibás s a valóságot elpalástoló ideológiákat terjeszthet, az új, az igaz, a valóságnak megfelelő s a társadalmi haladás céljait kihangsúlyozó ideológiák hatását ma már a mult szava vagy az elhallgattatás veszedelme csak ideig-óráig tudná ellensúlyozni. Ami a baj, az nem az ideológikus eszmék természeté: az, amit Marx hitt és hirdetett róluk, hogy csak az uralkodó osztály szekerébe foghatók, hanem az, hogy a feltörekvő osztálynak az adekvát ideológiáját még nem alkotta meg az a költő-gondolkodó, aki — a társadalmi szükségesség és a ma oly gyakorivá vált súlyos és alakító egyéni megpróbáltatás gondoskodnak róla — nem várthat már soká magára.

Hort Dezső

*) A „Das Kapital” első kötetének egyik megjegyzésében — egy tipikus marxi aforizmában; amely a gondolatrendszer lényegét in nuce tartalmazza, olvassuk: „Die Technologie enthüllt das aktive Verhalten des Menschen zur Natur, den unmittelbaren Produktionsprozess seines Lebens, damit auch seiner gesellschaftlichen Lebensverhältnisse und der ihnen *entquellenden* geistigen Vorstellungen.” (Kautsky-féle népies kiadás, 1922, 317. l.)

A fizikai értelemben vett gépzene pontos megfogalmazásához csak úgy juthatunk el, ha előbb a zenegép fogalmát tisztázzuk. Mert tágabb értelemben minden zenei hangadó eszköz zenegép. Ezek a zenei hangadó eszközök akárcsak a kézműves iparosok szerszámai mind egytől-egyig, a fizikai egyszerű gépeknek valamilyen összetett és az idők folyamán specializálódott formáját mutatják. Az iparos szerszámok használata nagy teljesítménytöbbletet jelent a puszta kézzel végzett munkával szemben. Használatuk célja: az emberi erő kifejtés megsokszorozása. Az iparban használt egyszerű gépek tehát mennyiségében fokozzák az emberi erő kifejtést. A ma használatos zenei hangadó eszközök alapjában véve ugyanilyen egyszerű fizikai gépek. Használatuk célja: az ember zenei hangadó képességének kiterjesztése és felfokozása. A hangszer az ember zenei kifejeződésének fizikai szerszáma. Mint fizikai eszköz, fizikai tulajdonságokkal bír és működése fizikai törvényeknek van alávetve. Eredményében azonban esztétikus hatás elérését célozza. Ezért a hangszereket pontosabban: egyszerű zenegépeknek is nevezhetjük. Ilyen értelemben minden hangszeres zene — gépzene.

-Kérdés most már, hogy a gépzene ilyen értelmezése mennyiben illik azokra a mechanikus és elektromechanikus szerkezetekre, melyeknek elterjedésével ma általában „elgépiesedéstől” féltik a zenei gyakorlatot. Itt mindjárt különbséget kell tennünk zenegépek, zenélő szerkezetek és zenét közvetítő szerkezetek között. Ha már most, a fent jelzett aggályok a rádió mai elterjedt használatával kapcsolatosan féltik zenénket az elgépiesedéstől, úgy ez nyilvánvaló tévedésen alapul.

Mindazok a zenei szerszámok ugyanis, melyeket egyszerű zenegépeknek (hangszereknek) nevezünk, valamennyien egy nélkülözhetetlen közös tulajdonsággal kell hogy bírjanak. Ez — az *önálló hangadó képesség*. Csak az olyan zenei hangadó eszközt nevezhetjük hangszernek, amelyen eredeti, tehát nemcsak leismételt, vagy leközvetített zenei hangjelenség állítható elő. Ma sem a rádiót, sem a grammofont nem használják önálló zenei hangjelenségek előállítására. A rádió, zenei közvetítő eszköz, a grammofoon pedig mechanikus zenélő szerkezet csupán, a mai közhasználatban. A rádió bizonyos leadott, tehát már előállított zenei hangjelenségeket juttat el a tér távoleső pontjaira olyan messziségben, ahol ezek a jelenségek a levegő természetadta közvetítésével már nem lennének érzékelhetők. A rádió tehát a közvetítés technikai fokozó szerszáma, egyszerű térbeli közvetítő. A grammofoon ezzel szemben, inkább időbeli közvetítő eszköz, mert segítségével ugyanazt a már elhangzott zenei jelenséget bármikor feleleveníthetjük. Sem a rádió, sem a grammofoon nem önálló zenei hangadó eszköz, s így hangszereknek (zenegépeknek) sem tekinthetők. Ha a rádió nem zenegép, az általa közvetített zenét sem tekinthetjük gépzenei csak azért, mert a rádió közvetíti. A rádiózene ma csak annyiban gépzene, amennyiben hangszeres zenét, tehát gépzenei közvetít.

A rádió és grammofoon mechanikus közvetítő eszközök. Márpedig a

munka

puszta emberi erővel végrehajtott és a mechanikus eszközökkel végrehajtott munka között nemcsak eredményességében van különbség. Minden mechanikus eszköz munkájának eredményében megmutatkozik az eszköz anyagának, szerkezeti összetételének és működési módjának *jellege* is. Amennyiben ezek a szerkezeti jellegzetességek a rádió, vagy grammfon működésénél érvényre jutnak, megváltoztatják a közvetített zenei jelenség karakterét. Ez kétféleképp történhet. Vagy úgy, hogy elnyomják, azaz nem engedik érvényesülni a közvetített zenei jelenség (pl. zongorahang), speciális tulajdonságait, vagy úgy, hogy a saját szerkezeti adottságaiknak megfelelő jelenségeket felfokozottan adják vissza. Ezt nevezik általában *torzításnak*. A hegedű nem torzítja el az ideális női énekhangot, bármennyire is hasonlít hozzá, mert nem közvetíti a női énekhangot. A rádió ellenben alárendelt közvetítő szerepet játszik és így mindenben alkalmazkodnia kell a közvetített zene karakteréhez. Minél kevésbé hasonul, annál inkább jutnak érvényre saját szerkezeti adottságai — annál inkább torzít. Az egyszerű zenegépek, a hangszerek zenéje nem lesz gépibb a rádióközvetítés útján, ellenben maga a közvetítés lehet mechanikus, azaz a rádiókészülék szerkezeti adottságait kidomborító. Ennek oka azonban inkább a rádió mai alárendelt közvetítőszerképében, semmint hangszeres zenénk állítólagos elgépiesítésében rejlik.

Mindez persze csak a rádió mai használati módjára áll. A rádió ma nem hangszer — de azzá lehet. Rádiószerű hangadóeszközökkel már eddig is igen eredményes kísérletek folytak. Az orosz Téremin, a német Jörg Mager, a francia Bertrand és még többen mutattak fel közismert eredményeket ezen a téren. Kevésbé ismert azonban, az a rövid közlemény, melyben Moholy Nagy számolt be kb. 8—10 évvel ezelőtt a grammfon hangadóképesse tételére irányuló kísérletekről. Ezek a kísérletek, azonban kísérletek kell, hogy maradjanak és a grammfonból ugyanúgy nem lesz sohasem hangszer (legfeljebb zenélő szerkezet), ahogy a villanyzongorából. Ne felejtsük el, hogy minden hangszer bár fizikai eszköz, az emberi kifejeződés zenei eszköze, s a fizikai törvényszerűségeken felül (bár nem ezek ellenére), az emberi kifejeződés lehetőségei határozzák meg használhatóságát. Az emberi kifejeződés lehetőségét, csak az állandó emberi közreműködés biztosítja a hangszeres zenében. Ez teszi a hangszeres zenei teljesítményt élményszerűvé — esztétikus értékűvé. A hangszer kezelésén, tehát az állandó emberi közreműködésen múlik az alkalmi kifejeződés lehetősége. Ez az állandó emberi beavatkozás, tehát az aktuális kifejeződés lehetősége hiányzik a grammfon produkciójánál. A grammfon mindenképp csak egyazon zenei jelenséget ismételteti változatlanul és mechanikusan. Elvész tehát az emberi kifejeződés aktualitásának lehetősége. Másképp áll a dolog a rádiószerű hangszereknél, nevezzük azokat szférofonnak, aerofonnak vagy akár éterofonnak. Az aktuális kifejeződés lehetősége ezeknél a rádiófonikus hangszereknél sokkal inkább lehetséges, mint bármely eddig használt hangszernél, mert sokkal közvetlenebb a kezelésük. Ez a rádiófonikus hangszerek nagy előnye, a közismerten nagy fizikai képességeik mellett. S ez teszi lehetővé, hogy a rádió, mint hangszer, tehát, mint zenegép új lehetőségekkel gazdagítsa a hangszeres zenét — a gépzeneét.

Justus György

Az út szélén mentek egymás mellett. A magasabbik kivette a szájából a cigarettát és odanyujtotta a társának. Mély szippantásokat vehettek, mert a cigaretta parazsa hosszan felvillantotta mikor az egyik, mikor a másik arcának körvonalait. Valamelyik kiköpött, megloccsant az árokban a víz. Ez volt, ami fénylett; az őszi esőktől megduzzadt vizék az árkokban, két oldalt az út mellett. Tompán fénylett, akár az acél, de beljebb, amerre a traktor ment a tarlókon, homlokán reflektorral, az a fény sárgán mozgott és volt úgy, hogy belemosódott a távolságba. Különben mindenütt sötétség volt. Amint kutyagoltak egymás mellett, az egyik nekiszaladt az ároknak és átvette magát. A másik is nekierőködött, de a parton megtorpant. Mikor újból nekiment, sikerült átugornia és együtt vágtak a szántásokon a fény felé. Egy mesgyénél kifújták magukat. Csak a nagy sötétség, de velük szemközt táncolt a fény. Tovább vették útjukat. Egyszer csak az elülső felbukott. Két benzineshordó-féle, meg egy láda hevert a szántásforgóban. Kis boglyaszalmán összehajtogatott ruhadarabok. A magasabbik lehajolt és felemelt egyet, megint egyet.

— Azon új pokróc. Lószőrpokróc. Lépünk meg vele.

— Tedd csak vissza.

A traktor erősebben kattogott, a fény közelebb foszforeszkált; épen a fordulóban volt a gép.

— Hé! Kik vagytok?

A vezető leugrott a traktor bakjáról. Nem jött válasz, csak a gép dohogott. Az ember hátranyúlt és a szerelőládából kiemelt egy francia-kulcsot. A két alak közvetlen közel hozzá.

— Vándorúton vagyunk, elvesztünk az éjszakában.

A két alak oldalt volt a gépnél. Amaz hátratett kézzel szemközt velük.

— És merrefelé az út?

— Munka után — szólalt meg az alacsonyabb és végigdőlt a bárázdában. A másik is elnyúlt a földön, ott helyben, ahol állt.

— Déltől megállás nélkül jövünk. Sehol egy ház.

A gépész, ahogy a fényben állt fekete báránybőr kabátban, észrevétlen zsebcsúszította a franciakulcsot. Az egyikhez odalépett és a kezét nyujtotta.

— Gyerünk arrébb. Felmelegedtek egy kicsinyt.

Lángot vetettek egy nyaláb szalmának. Mind a kettő a lángok fölé tartotta a tenyerét, úgy fűtöztek. A magasabbiknak sapka volt a fején a szeméig lehúzva. Kék ruha foszladozott rajta. A másikról gumikabát lógott térdén alólig. Ez kiváltkép rossz húsból volt, az arccsontjain feszült a bőr és mint egy ruhatartón a fogas, úgy állott ki az ádám-csutkája.

— Még jó, hogy letértetek, mert az útban egyhamar nem is akadatok volna tanyafélére. Végtelen urasági földek vannak errefelé. Jól meglehet, kóbor kutyákkal sem akadni össze. Mikor betakarítják a termést, alig akad egy-két ember.

A traktoros arról beszélt, hogy egy héten, ha egyszer kivetődik hozzá a felesége, amikor a hétrealó eleséget hozza ki.

Ülni éjjel-nappal a kormánykerék mögött, amíg az idő engedi. Szoritani a munkát, mert korán feltalál fagyni a föld. Szeles időben, mikor az embert majd levágja a szél és az éjszakákban nagyon messziről fájdalmasan vonítanak a kutyák. De vannak csendes éjszakák, metsző hidegekkel. Ilyenkor a nagy mozdulatlanságban csak a gép parancsol ébrenlétet. A reflektorfényben felriasztott mezei nyulak futkosnak és a traktorvezető lehajlik a gép testéhez, hogy annak a melegsége megcsapja hideg arcát. És a pihenőnapok. Egy csuporból vizet vesz a szájába, kiköpi a tenyerébe és megmosakszik, a szerszámládánál pedig kiborotválkozik. Egy sort alszik. Délajt néha felhág a ládára, ahonnan meglátni, ha jön az asszony. Meg is érkezik délre, megrakodva a hátán és a két kezében kézománcos ételhordókat hoz óvatosan. Egy héten egyszer van meleg étel a szájában, át, meg átjárja a forróság a testét, végignyújtózik az asszony mellett a szalmán. A szerláda eltakarja őket a széltől.

Felnyitotta a láda tetejét. Egy kendőből kenyeret göngyölt ki, két darabot odanyújtott.

— Nesztek.

A két éhes nagy falatokban küldötte le a gyomrába.

— Bújjatok a pokrócba és aludjatok.

A köd ereszkedni kezdett és a fekete szántásokat fehérség takarta be, két lépésen túl köröskörül. A traktorvezető új fordulókat csinált. Nagynéha megállt a hajlatokban, ahol nem járt annyira a szél, cigarettát csavart, rágyújtott. Volt amikor leszállott, megjárta elzsibbadt lábait. Amikor fent volt a bakon, a kormánykereket tartotta a keze és reggelre megfájdult a csuklója.

Reggel szürkületkor megrázta vállánál fogva az egyiket.

— Hékas, a vakkoldus már a hetedik határban jár.

Mintha tüzes taplót dugtak volna a fülükbe, talpra ugráltak, dörzsölték a szemüket. A hidegtől rázkódott a testük.

— Jut eszembe, hogy tegnap itt volt nálam az asszony, mondta, két kakastollas járt a tanyában.

A két fiatalember felfigyelt. A traktorvezető szemébe néztek. Legyintettek.

— Két hasonszőrű fiatalembert kerestek, mert valamelyik uradalomban kigyújtottak a rakodóban egy kazal zabszalmát. Miket hall az ember mostanában.

A gumikabátosnak megmozgott az ádámcsutkája:

— Menni, menni étlen az utakon. A falukban majd letépnek a kutyák. És vannak helyek, ahol meghúzódnunk sem szabad a hűvös éjszaka elől.

A traktorvezető elgondolkozott a szántások felé. Tele volt barázdával a homloka. Nagy siláp kenyeret vett elő, odanyújtotta nekik. Azok megfogták a kezét is.

— Jóegészséget!

Derüsen reggeledett. A két fiatalember nekivágott a szántásoknak.

S. Pataki István

Az olvasó, aki figyelemmel kísérte Európa elmúlt évtizedeinek irodalmi mozgalmait, irányait és eseményeit, méltán csodálkozik el a híren, amely az olasz futurizmus válságáról számol be. Hogyan? Izmusok? Hol van ő már mindettől és mi minden történt már az izmusok óta. A futurizmus, amely 1909-ben Marinettiék hangos szavával harsant világgá s amelyet termékeny és terméketlen „izmusok“ egész sora követett és már-már elfeledtetett, a futurizmus, amelyről azt hittük, hogy ma már neve csupán egy lezajlott mozgalomnak, Itáliában kettészakadt és válságba került.

Martinetti és lapja („Futurosmo“) körül a vele indult írók csoportosultak elsősorban. Hozzá tartozott még az ifjú olasz irodalomnak néhány képviselője, de ezt a csoportot nem annyira a szoros és határozott eszmei közösség fűzte egybe, hanem inkább az a tény, hogy ebben a szóban: futurizmus, sok minden, úgyszólván minden belefért.

Ez év júniusában „Nuovo Futurismo“ (Új Futurizmus) címen új folyóirat indult Milanóban. A lap szerkesztője Lino Capuccio és az eddig megjelent számok mindegyikében, vezércikkekben és glosszákban szögeztek le a szerkesztők, hogy mi készítette őket a szakadásra. A lap második számában megjelent vezércikknek „Egy mozgalom agóniája“ a címe. Kegyetlenül józan mondatokban számol le ez a cikk a vezérrel, akít ott hagyni elérkezett az idő. „Futurizmus és Futurista Mozgalom*“ már régen nem ugyanazt jelentik“ — írják. Marinetti az évek során megtagadta a futurizmus alapvető tétéleit és a mozgalmat világmozgalommá szélesítő manifesztumait. A manifesztumozásról egyébként azóta sem szokott le és „ezt az immár túlhaladott műfajt paroxizmusig fokozva, állandó gúnynak tette ki és lejáratta a mozgalmat“. „A futurizmus voltaképpen már 1919-ben befejezte hivatását és attól fogva napról-napra mind kevésbé volt létjogosultsága.“ Pontokba foglalva adják magyarázatát e kijelentésnek és mindjárt az első pontban leszögeznek, hogy „Politikai akcióját befejezte (a futurizmus) a fasiszmushoz való csatlakozással, mely csatlakozás számos sarkalatos tételének szegreakasztására készítette a futurista csoportot“.

Ez a mondat végérvényesen leszámol azokkal, akik a futurizmust, mint különleges és csak — Olaszországban — születhetett és csak — fasiszta leliet — irányként könyvelték el. A futuristák és az avantgarde művészek a föld egyik pólusától a másikig mindig és mindenhol baloldali és progresszív irányok képviselői voltak. Mindig és mindenhol üldözték őket. Mindig és mindenhol tiltakoztak a háború ellen, minden reakció ellen. Egyedül Olaszországban voltak háborúspártiak, egyedül Olaszországban reakciósak és egyedül ott lettek hivatalos művészei az államnak!

Szemére vetik Marinettinek, hogy költészete és követőinek költé-

* „Futurista Mozgalom“ (Movimento Futurista) Marinettiék irányának hivatalos neve.

szete formajátékká züllött, „cerebrális virtuózkodásba“ fulladt és menthetetlenül csődbejutott. Mindezek ellenére a cikk utolsó szakasza komolyhangú és tiszteletteljes főhajtás Marinetti felé mindazért, ami „volt“ és ami már „múlt“, de hát az utak kettéváltak. Viszont, hogy ezen a kettévált úton merre indultak a „szakadárok“, arról semmiképpen sem adnak megnyugtató képet az eddig megjelent számok. Gyanusan sok a teoretikus írás ezekben a lapokban. Szépprózát egyáltalában nem adnak az első hat számban és a verseik laposak, unalmasak, semmitmondók. Akaratlanul is feltolul a kérdés az olvasóban, hogy érdemes volt-e „ezért“ elszakadni? Teoretikus prózájukban is nem egyszer a hátuk mögött hagyott „múlt“-ból felkísérő szótár szavaival találkozunk. Problémáik valósággal nevetégesek. Ilyeneket írnak: „A formának a mindenkori tárgyhoz kell alkalmazkodni...“ „A forma a lényeg ruhája...“ (!) „A költészet kifejezési eszköz és emóciók sűrítése-kivetítése...“ „Szemléletük zavarosságára mi sem jellemzőbb, mint az, hogy egyik oldalon keményen támadják a „marinettianizmust“, a másikon pedig cikket írnak „Marinetti védelmében“ címen és megtámadják egyik laptársukat, amely a mozgalom kettészakadása alkalmával kigúnyolta Marinettit. Politikai bátorságuk, amellyel a „futurfasizmust“ támadják, a közismert viszonyoknál fogva — ismételjük! — imponáló, a művészet-világszemlélet (ők következetesen „politikát“ írnak) kérdésben zavaros álláspontjukat viszont éppen a viszonyok ismerete valamelyest érthetővé teszi. De mi, akik keserű leckék árán átvészeltünk az ösezes izmusokon, tudjuk, hogy tetteket és eredményeket csak akkor várhatunk tőlük, ha lemondanak az örökös teoretizálás és közvetlen multjuk állandó és mellverő tagadásának kétes diésőségéről! Tetteket és eredményeket majd csak akkor várhatunk tőlük, ha ez a múlt-tagadás mindenféle izmus-fétis tagadása is lesz egyben. Tetteket majd csak akkor várhatunk tőlük, ha belátják, hogy többet jelent: keményen megvetni a lábat egy ponton és részletes, szigorú számot adni arról, amit így, egy szemnyitásban látunk, mint rohanni, csak rohanni előre, magáért a rohanásért és zagyva sorokban kiabálni arról, hogy fallá futnak össze mellettünk a fák.

Lapjuk 5-ik számában maguk is közlik, hogy Marinetti lapja, a „Futurismo“, mint ilyen megszűnt és ezentúl építészeti mellékletének címét („Sant' Elia*“) választva címül, mint futurista-építészeti folyóirat fog megjelenni. Marinetti tehát néhány héttel a szakadás után a szó szoros értelmében felszámolta a mozgalmat.

Vajda János.

* Sant' Elia olasz futurista építész volt. 1915-ben elesett a háborúban.

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ● helyettese: nádass józsef ● felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI, Bulcsu-u. 19. II 7. ● csehszlovákiában: jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.